

DOI: 10.5613/rzs.46.2.5

**Manuel Castells, Pekka Himanen
(eds)**

Reconceptualizing Development in the Global Information Age

Oxford: Oxford University Press,
2014, 360 str.

Manuel Castells i Pekka Himanen uredili su zbornik *Reconceptualizing Development in the Global Information Age* (*Rekonceptualiziranje razvoja u globalnom informacijskom dobu*), objavljen 2014. godine, koji nastaje kao rezultat suradnje međunarodne skupine znanstvenika i znanstvenica. Nadograđujući se na prethodne Castellsove analize suvremenog društva, u zborniku se na temelju empirijskih podataka nastoji iscrpno promisliti model održivog razvoja prilagođen informacijskim društvima. Uz uvodnu riječ, zbornik sadržava deset poglavlja koja su organizirana u tri cjeline – prva pruža analitički okvir za izradu studija slučaja, druga cjelina obuhvaća provedene studije slučaja na razini regija i država, dok treća detaljno predstavlja model sveobuhvatnoga održivog razvoja pojedinca, društva i okoliša.

U prvoj cjelini, u prvom poglavlju pod nazivom »Models of Development in the Global Information Age: Constructing an Analytical Framework«,

Manuel Castells i Pekka Himanen postavljaju analitički okvir u kojemu su kategorije ekonomskog i ljudskog razvoja dvije temeljne odrednice uspješnoga razvojnog procesa. Pritom, određena razina ekonomskog razvoja omogućava ili ograničava dostupnost resursa potrebnih za unaprjeđenje ljudskog razvoja. Za razliku od industrijskih društava, autori smatraju da je ekonomiju u globalno informacijsko doba potrebno utemeljiti na informacionalizmu, odnosno »novom obliku socio-tehno-ekonomske organizacije« (str. 10). Iako naglašavaju nemogućnost izravne usporedbe prikazanih studija slučaja zbog različitih društvenih, kulturnih i institucionalnih konteksta odabranih analiziranih jedinica, one ipak pokazuju način na koji ukrštanje različitih razina dvaju odrednica razvoja rezultira različitim modelima razvoja.

Druga cjelina zbornika započinje poglavljem »The Silicon Valley Model: Economic Dynamism, Social Exclusion«, u kojem AnnaLee Saxenian prikazuje neravnotežu između visoke ekonomske odnosno informacijske razine razvoja Silicijske doline i niske razine ljudskog razvoja, koja se primarno očituje u lošoj kvaliteti obrazovanja, skupim nekretninama koje su nedostupne većini stanovnika nižih i srednjih primanja, neučinkovitoj organizaciji javnog prijevoza i manjkavom opsegu usluga zaštite građana. Saxenian opisuje kako naglašavanje inovacija i ekonomskog

razvoja ove regije, koji se dulji niz godina odvijao nauštrb ulaganja u ljudski razvoj, paradoksalno rezultira usporavanjem daljnjeg ekonomskog razvoja.

Finsku, kao drugu studiju slučaja u zborniku, obrađuje Pekka Himanen u poglavlju »Reconstructing the Finnish Model 2.0: Building a Sustainable Development Model?«. Unatoč tome što tu zemlju karakterizira visoka razina ekonomskog razvitka i visoka razina društvenog blagostanja, Himanen kroz svoju analizu pokazuje da se Finska nalazi pred daljnjim izazovima koje sa sobom nosi informacijsko doba. Dosađajna razvojna dostignuća bit će teško održiva ukoliko se pozornost ne posveti pitanjima stila života (starenju stanovništva, fizičkom i psihičkom zdravlju), ekonomije (održivost deficita socijalne države i ekonomskoj i ekološkoj održivosti) te novih informacijskih izazova (iskorištavanju informacijskih tehnologija, organizacijskoj kulturi i rastu produktivnosti).

Castells, Chacón i Himanen u poglavlju »Toward a Welfare State 2.0? The Crisis and Renewal of the European Welfare State« upozoravaju na neodržive elemente trenutačnih oblika socijalne države u Europi, posebno istaknute gospodarskom recesijom koja je započela 2008. godine. Naime, autori i autorica smatraju da je ljudski razvoj moguć samo posredstvom stabilne socijalne države zbog čega ju je potrebno institucijski prilagoditi informacijskom obliku društva, odnosno informatizirati i organizacijski umrežiti. Osnovni problemi socijalne države na europskoj

razini proizlaze iz njihove programske neprilagođenosti novim tehnološkim, ekonomskim i kulturnim uvjetima. Povećanjem njezine učinkovitosti, produktivnosti i kreativnosti, socijalna država bi se tako trebala orijentirati prema multidimenzionalnom i proaktivnom pristupu ljudskom blagostanju umjesto dosadašnje reaktivne usmjerenosti na uklanjanje ljudske oskudice.

U poglavlju »Development as Culture: Human Development and Information Development in China«, You-tien Hsing prikazuje stagnaciju ljudskog i informacijskog razvoja u specifičnom društveno-političkom uređenju Kine prožetom kulturnom krizom, koju ponajprije karakterizira široko rasprostranjeno nepovjerenje građana u državu, ali i u sugrađane. Snažan informacijski razvoj u Kini ima svoje lice i naličje utoliko što pospješuje ekonomski rast i komercijalizaciju, ali se istodobno iskorištava za ograničavanje ljudskih prava i slobode govora kroz cenzuru, nadzor te širenje neistinitih informacija i obmana, prenoseći time nepovjerenje i na komunikaciju na internetu.

Nico Cloete i Alison Gillwald opisuju problematično razvojno usmjerenje Južnoafričke Republike u poglavlju »South African Informational Development and Human Development: Rights vs. Capabilities«. Razdoblje nakon aparthejda obilježeno je porastom bruto domaćega proizvoda, ali su se istodobno produbile ekonomske nejednakosti i zadržala visoka stopa nezaposlenosti. Unatoč tomu što je pristup obrazovanju i zdravstvu proširen,

nastavljaju se duboke podjele između visokokvalitetnoga privatnog te niskokvalitetnoga javnog obrazovanja i zdravlja, čija se kvaliteta sve više pogoršava zbog nedostatka kvalificirane radne snage te nejednakih financijskih ulaganja u različite pokrajine. Također, šira informatizacija ekonomskih i društvenih aktivnosti sustavno je zapostavljana u strategijama razvoja, dok se naglasak stavlja na industrijalizaciju i izgradnju infrastrukture povezane s rudarstvom. Jedan od osnovnih problema fragmentarnog razvoja jest nedostatak dogovora oko modela razvoja te zemlje.

Slučaj Čilea, u kojem je pitanje razvoja predstavljalo mjesto sukoba civilnog društva i politike, opisuju Fernando Calderón i Manuel Castells u poglavlju »Development, Democracy, and Social Change in Chile«. Dok informacijskom razvoju nedostaje strategija i vodi se tržišnim mehanizmima, reprodukcija postojećih društvenih nejednakosti kroz skupo i nekvalitetno obrazovanje glavna je kočnica ljudskog razvoja. Međutim, u ovom se poglavlju pokazuje kako je studentsko nezadovoljstvo lošim obrazovanjem potaknulo društveni pokret koji je svoje zahtjeve proširio na obuhvatnije javne usluge i usluge socijalne države. Čile pruža primjer važnosti djelovanja civilnog društva koje stvaranjem pritiska može potaknuti izradu »demokratskoga, inkluzivnog, egalitarnog, participativnog modela razvoja« (str. 196).

Posljednju studiju slučaja donosi Isidora Chacón u poglavlju »Pacifism, Human Development, and Informati-

onal Development: The Costa Rican Model«. Zanimljivost slučaja Kostarike krije se u ukidanju vojske sredinom 20. stoljeća, a sredstva koja su joj bila namijenjena preusmjerena su u razvoj socijalne države i javnih usluga, što je pripomoglo u osiguranju društvene stabilnosti i političke demokracije. Osim toga, dosljednost kostarikanske ekonomske razvojne strategije usmjerene prema uraznoličenju ekonomskih aktivnosti i distribuciji radne snage stvorila je pogodne uvjete za otpor krizama te kontinuiranu ekonomsku stabilnost. Ta studija slučaja ponajprije pokazuje da povratna veza između informacijskog i ljudskog razvoja omogućava održivost obaju aspekata razvoja.

Fernando Calderón započinje treću cjelinu zbornika poglavljem »Rethinking Human Development«, u kojem opisuje nužnost uvođenja dostojanstva i autonomije u temelje pristupa ljudskom razvoju. Dostojanstvo podrazumijeva mogućnost ostvarenja životnih ciljeva i samoodređenja u skladu s društvenim vrijednostima, uz nužno istodobno njegovanje etike utemeljene na solidarnosti koja bi djelovala kao spona između kulture, tržišta i institucija. Autor objašnjava kako bi se uvođenjem dostojanstva u koncept razvoja ono implicitno postavilo iznad dinamike tržišta i države, čime bi se otvorila mogućnost sveobuhvatnijih reformi društva, politike i ekonomije. Osim toga, ideja dostojanstva povezana je s identitetom, aspiracijama, željama i zahtjevima pojedinaca i grupa, koje na demokratski način moraju imati mogućnost artikulacije različitosti.

Dostojanstvo je tema i posljednjeg poglavlja pod nazivom »Dignity as Development«, u kojem Pekka Himanen zaključno razlaže filozofsku pozadinu modela održivog razvoja, povezuje analitički okvir korišten u provedenim istraživanjima s konceptom dostojanstva te ga operacionalizira s ciljem lakše izrade smjernica za javne politike. Proširenjem i primjenom elemenata teorija Johna Rawlsa, Amartyja Sena i Josepha Stiglitz, dostojanstvo se postavlja kao osnovni koncept koji prožima model održivog razvoja. Iz njega nadalje proizlaze vrijednosti i prava na slobodu, pravdu i život, kroz koje autor integrira koncepte održivog ljudskog blagostanja, održive ekonomije i održivog okoliša. Model održivog razvoja mogao bi se uspješno primjenjivati u različitim kontekstima kad bi se informacijski i ljudski razvoj, spojeni kulturom i dostojanstvom, zaključali u pozitivan ciklus uzajamne reprodukcije. Krajnji cilj toga razvojnog modela jest omogućiti pojedincima dostojanstven život, odnosno »održivo ispunjavanje ljudskog potencijala u ovim područjima informacijskog razvoja, ljudskog razvoja i kulturnog razvoja« (str. 305).

Privlačnost modela razvoja prikazanog u ovom zborniku u eklektičnom je spoju elemenata različitih teorija razvoja s ciljem izgradnje holističkog pristupa razvoju. Na vrlo ambiciozan način, zbornikom se ujedno pokušava pružiti filozofska osnova održivog razvoja društava u informacijsko doba, postaviti metodološki okvir koji je prikladan za analize različitih društvenih

konteksta te otvoriti mogućnost primjene ovih spoznaja, što ga čini zanimljivim štivom kako akademskoj zajednici, tako i dionicima oblikovanja i provedbe razvojnih politika.

Marija Šarić

Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

DOI: 10.5613/rzs.46.2.6

Branislava Baranović (ur.)

Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? – pristup visokom obrazovanju i odabir studija

Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2015, 302 str.

Nakon početka provedbe bolonjskog procesa, u Hrvatskoj su se vodile brojne rasprave o pitanju društvene jednakosti u pristupu visokom obrazovanju. Bolonjskim se procesom otvorilo pitanje dostupnosti visokog obrazovanja svima, što je za učenike značilo (ne) odabiranje nastavka školovanja na visokoškolskoj razini na temelju vlastitih sposobnosti. Pozadina naoko idealno zamišljenoga pravednog načina odabira nastavka školovanja pokazuje da odabir studija ovisi o društvenim, institucijskim i individualnim čimbenicima. Nepristupačnost visokog obrazovanja svim društvenim skupinama još je uvijek aktualna tema u hrvatskom društvu,